Вісник Сумського національного аграрного університету
Серія "Фінанси і кредит", 2012. №2

ФІНАНСИ, КРЕДИТ

УДК 657.2

А.М. Кадацька, І.О. Кучер

ВПЛИВ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено важливість правильної організації обліку дебіторської заборгованості та обґрунтовано шляхи удосконалення системи управління дебіторською заборгованістю на підприємстві.

Постановка проблеми. Фінансовий стан підприємства значною мірою залежить від наявності та ефективного управління дебіторською заборгованістю. Нестабільність економічної ситуації в Україні призводить до погіршення стану розрахунків між підприємствами, істотного збільшення ризиків реалізації на умовах відстрочки оплати. В умовах кризи неплатежів особливо зростає роль ефективного управління дебіторською заборгованістю, своєчасного її повернення та недопущення безнадійних

боргів. У ринкових умовах господарювання постійно зростає необхідність правильного обліку дебіторської заборгованості, оскільки цей показник є індикатором ліквідності активів, дозволяє судити про фінансовий стан, платоспроможність та ділову активність підприємства. Стан розрахунків з дебіторами на вітчизняних підприємствах є напруженим, що обумовлене значними сумами заборгованості, тривалими термінами її погашення та проблемами неплатежів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням обліку дебіторської заборгованості в останні роки присвячено багато праць зарубіжних та вітчизняних науковців, серед яких: О. Кияшко, О. Коблянська, Н. Матицина, Н. Чебанова, Т. Чупир, В. Сопко, С. Хенк, К. Хувер, М. Чумаченко, Л. Городянська та ін. Але проблема потребує подальшого дослідження та впровадження в практичну діяльність обліку підприємств.

Метою статті є визначення важливості правильного обліку дебіторської заборгованості для ефективної роботи підприємства та пошук шляхів удосконалення системи управління дебіторською заборгованістю.

Виклад основного матеріалу. У процесі фінансово-господарської діяльності у підприємства постійно виникає потреба в проведенні розрахунків зі своїми контрагентами. Відвантажуючи виготовлену продукцію, підприємство, як правило, не отримує оплату одразу, тобто відбувається кредитування покупця. Таким чином, протягом періоду від моменту відвантаження продукції до моменту надходження платежу засоби підприємства знаходяться у вигляді дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [1]. Дебіторами можуть бути як юридичні, так і фізичні особи, які заборгували підприємству грошові кошти, їх еквіваленти або інші активи.

Необхідно розрізняти дебіторську заборгованість за відвантажені товари, надані роботи, послуги та дебіторську заборгованість за перерахованою передплатою. Ці два види дебіторської заборгованості розкривають її класифікацію за способом виникнення (за причиною виникнення чи першою подією). Щодо першого виду – це дебіторська заборгованість, що утворилась у результаті розрахунків з покупцями і замовниками, яким товари, роботи чи послуги було відвантажено, а оплата на рахунки підприємства-постачальника від них ще не надійшла (залишок по дебету 36 рахунка).

Щодо другого її виду – це дебіторська заборгованість, що утворилась у результаті розрахунків з постачальниками та підрядниками, яким було перераховано аванс за

© Кадацька А.М., Кучер І.О.

товари, роботи чи послуги, а відвантаження чи підписання акту наданих послуг ще не відбулось (залишок по дебету 37 рахунка).

Перед бухгалтером підприємства стоїть завдання в першому випадку – контролювати оплату відвантаженої продукції, в другому випадку – контролювати надходження документів щодо погашення авансу за рахунок наступних поставок. Контроль за надходженням документів є важливим елементом організації обліку. Відсутність документів за деякими операціями може спостерігатися з різних причин, зумовлених, головним чином, відсутністю контролю чи його недостатністю за надходженням первинної документації чи безвідповідальним відношенням працівників підприємства до своїх функціональних обов'язків. Всі ці причини залежать від наявної системи організації бухгалтерського обліку на підприємстві, від графіків документообігу, від дотримання посадових інструкцій. Чіткий опис принципів роботи підприємства, функціональних обов'язків та відповідальності працівників дозволить звести нанівець можливість допущення помилок в обліку та діях, за які ніхто не несе відповідальності [3].

Впливає на процеси зростання дебіторської заборгованості політика підприємства у розрахунках з покупцями: неправильне встановлення строків і умов надання товарних кредитів, невраховані ризики; ненадання знижок при достроковій оплаті покупцями рахунків може призвести до різкого зростання дебіторської заборгованості. А несвоєчасне погашення дебіторської заборгованості призводить до неможливості погашення кредиторської заборгованості, необхідності використання залучених коштів. Саме тому належна організація обліку дебіторської заборгованості сприяє ефективному управлінню її розмірами і термінами на підприємстві та посиленню контролю за своєчасним здійсненням розрахунків.

Проблемам із відсутністю коштів у покупця можна запобігти, якщо при підписанні договорів постачання керівництво підприємства ретельно вивчатиме характеристику клієнтів щодо мети придбання продукції та їх платоспроможності. Якщо продукція придбана для реалізації, то вірогідність своєчасної сплати грошових коштів вища, ніж у випадку, коли замовник придбає продукцію для власних потреб.

Специфікою побудови обліку дебіторської заборгованості є обов'язкова деталізація кожного виду заборгованості та відображення стану розрахунків у фінансовій звітності. Побудова бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості повинна забезпечувати у будь-який час повну інформацію про стан та оцінку боргових вимог, що є можливим при дотриманні принципів побудови обліку[4].

Розглянемо проблемні, на нашу думку, питання в обліку дебіторської заборгованості:

1) Нормативно рекомендована форма бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості не враховує специфіки цього активу, що зумовлює наявність різних ознак його класифікації і велику кількість методів оцінювання. А рекомендовані для використання облікові регістри не передбачають накопичення інформації про розрахунки з дебіторами різного рівня деталізації і узагальнення даних. Через це неможливо отримати інформацію про дебіторську заборгованість в обсязі й вигляді, достатньому та потрібному для управління та аналізу розрахунків з дебіторами, зокрема, аналізу заборгованості загалом з метою прогнозування ймовірності настання платіжної кризи, складання рекомендацій щодо її недопущення тощо. Отже, потребує доопрацювання та удосконалення нормативне забезпечення та організація обліку дебіторської заборгованості на підприємстві.

2) Є невирішені проблеми відображення в обліку довгострокової дебіторської заборгованості, оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи та послуги. В обліку відсутня деталізація та співвідношення різних видів дебіторської заборгованості у загальній їх структурі. Ці питання методичного блоку облікової системи досі не вирішені.

3) Проблеми зближення бухгалтерського обліку сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості та обліку її для цілей оподаткування. Хоча окремі вчені

вважають, що із введенням у дію Податкового кодексу України [5] податковий облік максимально наближено до бухгалтерського обліку, але, як показує практика, проблеми їх взаємозв'язку, протиріч та розбіжностей залишилися і досі. Про це свідчать, наприклад, відмінності в порядку формування резерву сумнівних боргів у бухгалтерському обліку та обліку для цілей оподаткування.

Таким чином, можна зазначити, що саме політика управління дебіторською заборгованістю визначає ефективність роботи підприємства. Тому керівництво підприємства повинно звертати увагу на три основних моменти [6]:

- управління потребою у грошових коштах, що необхідні протягом сезонних циклів;
- упровадження кредитної політики;
- фінансування дебіторської заборгованості.

Протягом року підприємство має нерівномірну потребу у коштах через сезонні коливання. Для деяких підприємств такі коливання значні, для інших – менш вагомі.

Кредитна політика – сукупність правил, що регламентують надання комерційного кредиту та стягнення дебіторської заборгованості. Існує два основних критерії, що впливають на кредитну політику підприємства – оборотність дебіторської заборгованості та середній термін неоплачених платежів. Оборотність дебіторської заборгованості обчислюється як відношення загальної суми продажів (доходу) на середню дебіторську заборгованість за період.

Середній термін неоплачених платежів – це відношення кількості днів у році на оборотність дебіторської заборгованості. Фінансування дебіторської заборгованості – це вибір гнучкої системи використання дебіторської заборгованості. Підприємство самостійно обирає фінансову політку відносно дебіторської заборгованості.

Для вдосконалення системи управління дебіторською заборгованістю відповідно до умов функціонування саме українських підприємств можна запропонувати такі заходи:

1) упровадження детальної класифікації дебіторської заборгованості за термінами її непогашення;

2) проведення аналізу платоспроможності підприємств-дебіторів;

3) встановлення граничної суми кредиту для кожного клієнта залежно від його фінансового стану;

4) продаж продукції у кредит переважно перевіреним, надійним та стабільним партнерам;

5) встановлення системи знижок при достроковій та своєчасній оплаті покупцями рахунків;

6) нарахування резерву сумнівних боргів для покриття сумнівної та безнадійної заборгованості;

7) упровадження заходів контролю за своєчасністю повернення боргів, таких, як відправлення попереджувальних листів, телефонні дзвінки, індивідуальні візити;

8) розробка плану повернення боргів, призначення відповідальних осіб та контроль за його виконанням;

9) включення до договорів з клієнтами штрафних санкцій за несвоєчасну оплату рахунків;

10) використання факторингу;

11) проведення аналізу дебіторської заборгованості підприємства;

12) посилення мотивації працівників, які відповідальні за розрахунки з клієнтами.

Критерієм якості управління дебіторською заборгованістю є збільшення рентабельності капіталу, що може бути досягнуто шляхом лібералізації кредитної політики та збільшенням продажу або жорсткої кредитної політики та прискорення обертання дебіторської заборгованості. Усе залежить від стратегічних орієнтирів компанії та специфіки конкретного бізнесу [2].

Висновки. Таким чином, організація обліку дебіторської заборгованості на підприємстві будь-якої форми власності має важливе значення, оскільки сприяє

своєчасному надходженню грошових коштів з боку дебіторів, упорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних із розрахункових операцій з дебіторами, має більшу ліквідність, ніж інші статті активу балансу, є предметом постійного, безупинного контролю і вимагає оперативного регулювання з боку керівництва і фінансових служб. Дотримання основних принципів організації бухгалтерського обліку дозволить удосконалити обліковий процес підприємства шляхом створення чіткого механізму документообігу. Правильна організація роботи дозволить оперативно моніторити ситуацію з дебіторською заборгованістю, вчасно і вірно приймати управлінські рішення, уникати складних і суперечливих ситуацій з контрагентами. На підприємстві з метою отримання повної й оперативної інформації щодо різних видів дебіторської заборгованості, які складають значну частку у структурі оборотних коштів, доцільно забезпечити організацію цієї ділянки обліку із залученням відповідних фахівців, тому що від правильної політики підприємства щодо ведення дебіторської заборгованості залежить його доля у майбутньому.

Організацію обліку дебіторської заборгованості потрібно постійно вдосконалювати, не існує чітко виділених засобів підвищення її ефективності, тому це питання потребує подальших досліджень.

SUMMARY

The authors study the importance of proper organization of the accounts receivable and justify the ways of improvement in management system of accounts receivable at enterprise.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Дебіторська заборгованість: П(с)БО 10, затв. Наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rada.gov.ua.
2. Кияшко О.М. Необхідність облікового забезпечення управління дебіторською заборгованістю / О.М. Кияшко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №3 (93).
3. Коблянська О.І. Методологічні аспекти обліку та аудиту дебіторської заборгованості / О.І. Коблянська // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009. – № 77-78.
4. Матицина Н. Дебіторська заборгованість: нові облікові підходи / Н. Матицина // Економіст. – 2010. – №11.
5. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-IV: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua
6. Чебанова Н. Організація бухгалтерського обліку / Н. Чебанова, Т. Чупир, В. Чупир. – Х.: Фактор, 2008.

Надійшла до редколегії 17 жовтня 2012 р.